

DOHNÁL SZONJA

*Üvegbe zárt titkok**Pattantyús Gergő üvegművészete*

z üveg – ez a különleges és csodálatos anyag, amely nem sorolható sem a folyékony, sem a szilárd halmazállapotú anyagok közé, megtalálható a természetben is (lásd obszidián, tektit, fulgurit), és amelyet „tűzben születettnek” is hívnak – régen az arannyal és a drágakövekkel volt egyenértékű. Mára elfelejtettük, hogy micsoda kincset jelent az emberiség számára, micsoda kitartást és energiát, időt, mesterségbeli tudást kíván a készítőjétől, aki megmunkálja. A vitrariusok (ahogy régen az üvegesmestereket nevezték) sokáig féltett titkokként őrizték az üveg készítésének receptjét. Ismerünk római kori olajosfiolákat, illatszeres palackokat, zöldes színű öblös üvegcséket, indás motívumosat, körte alakút, ismerünk egyiptomi üvegeket is, elsősorban ékszerként viselt üveggyöngyöket, színeseket, nem átlátszókat, mégis, az üveg akkor vált igazán elérhetővé a mindennapi ember számára, amikor a föníciaiak feltalálták az üvegfűvást, amely egyfajta sorozatgyártásnak számított akkoriban. Sokáig leginkább használati tárgyak készültek üvegből, a művészet a XX. században, annak is a második felében fedezte fel a benne rejlő lehetőségek végtelen tárházát. (Az üveg egyetemesen használt jelében is találkozunk a végtelent szimbolizáló fekvő nyolcas és a kereszt.)

A XVIII–XIX. században Magyarországon is nagy hagyománya volt az üvegekészítésnek. Üveghuták (de nevezték „üvegcsűrnek”, „üvegháznak”, „üvegolvastónak”, „officina vitraria”-nak, azaz üvegekészítő műhelynek) létesültek az ország számos pontján, többek között a Mecsekben, a Zemplénben, a Bükkben, a Bakonyban. Cseh és német üvegesmesterek, családok érkeztek az akkor még sűrű erdővel borított területekre, és egészen a XIX. század második feléig igen szép számmal működtek az általuk vezetett üveghuták. Az „erdei üveg”, amelyet ezekben a csűrökben gyártottak, jellegzetesen zöldes, olykor barnás vagy sárgás színű volt – a felhasznált alapanyagoktól függően. A XIX. század második felében szépen lassan a fűjt üveget kiszorította a sorozatgyártás csiszolt termelés. Az 1960-as években Amerikában Harvey Littleton nevéhez köthető New Glass vagy Studio Glass nevű mozgalom hamarosan Magyarországon is éreztette hatását, 1965-től Z. Gács Györgynek köszönhetően indult meg az Iparművészeti Főiskolán az üvegszak.

Ami sorozatgyártásnak számított régen, kuriózum manapság. A főiskolán megszűnt a meleg üveg megformálásával foglalkozó képzés, ugyanis rendkívül időigényes és nem utolsósorban drága. Alig akad olyan művész, aki még érti és műveli ezt a technikát – Pattantyús Gergő közénk tartozik. Révfülöpon a Fény utcában működik egy kemence, ahol Pattantyús Gergő szemet gyönyörködtető alkotásai születnek. Nevéhez fűződik a Fénybánya Huta-üveg Alapítvány, majd az Első Magyar Délibáb Összeszerelő Üzem megalapítása is, amelyek többek között az üvegfűvást továbbélését, megőrzését hívták támogatni, hirdetni.

Az üveg fény nélkül halott, mit sem ér, ugyanakkor a fényt nemcsak megtöri, de átengedi, hajlítja, visszaveri, elnyeli. Buczkó György üvegművész a „fény szobrászatának”

nevezte az üvegszobrászatot. A „fényszobrászat”, fényművészet, amely a XX. század első felében jelent meg, a XX. század közepén „találkozott” az üveggel. Gondoljunk csak Z. Gács György üvegből készített mobiljaira, prizmás üvegkompozícióira. Ahogy Vadas József fogalmazott: „A nem látható összefüggések megfogalmazásához változtatni kellett a régi anyagok technológiáján, és aztán új anyagokat kellett bevezetni.”

Pattantyús Gergő Fény utcában „született” „hutakész üvegei” a funkcionalitáson túl gondolatiságot hordoznak, ugyanakkor magukon viselik a kézzel készített tárgyak egyediségét. (Ez a típusú üveg akkor nyeri el végső formáját, amikor a munka utolsó fázisában az üveget visszatartják a kemencébe. Az ily módon keletkező szabálytalanság adja meg minden egyes tárgy egyediségét, sajátosságát.) Pincetokpalackjai mintha egy letűnt korszak képviselői lennének, idézik a régmúltat (a XIX. században, de már korábban is a köznemesek, jómódú polgárok és parasztok hosszabb útra indulván szinte mindig vittek magukkal pincetokot, benne borral – és sohasem vízzel – töltött, pincetokba való palackokkal), a népi hagyományokat, a népi vallásosságot. Itt azonban ennél sokkal többről van szó, ugyanis szembefordítva őket egészen döbbenetes háromdimenziós kép tárul elénk: már nem „egyszerű” pincetokpalackokat látunk: arany színű pohár, keresztre feszített Krisztus, kancsó jelenik meg. „Duchamp óta tudjuk, minden tárgy jelenthet valamit, és ugyanaz a tárgy más környezetben az ellenkező hatást is kiválthatja, de ne is vigyük máshova, csak változtassuk meg a méretét...” Egyszerre sokkal többről van szó egy használati tárgynál, itt már az illúzió felkeltése a cél, és óhatatlanul fel kell tennünk magunknak a kérdést: valóságos-e az a kép, amit a palackokba pillantva látunk? Amikor pedig vizet, vagy régi jó szokás szerint bort töltünk ezekbe az üvegekbe, akkor eltűnik az előbb látott kép. Fénytörés okozta csupán, amit az imént megpillantottunk, nem is valóság? A látottak hatására egyszersmind a léttel kapcsolatos alapvető kérdések fogalmazódnak meg az emberben.

Pattantyús Gergő szobrász, aki üveggel dolgozik, látásmódja abszolút térbeli, ez nyomon követhető rajzain, grafikáin is. A pincetokpalackokról készült rajzok a szobrász látás- és gondolkodásmódját idézik. Greguss Pál szavaival élve „a szobrász a teret, melyben él és alkot, a fény által hordozott jelminták révén háromdimenziósnak látja, éli meg, méghozzá olyan fizikai térnek, melyet tapintással, izomtónussal érzékel, de amit a látás révén az agykérgi térben ismer fel, ahol azonban sem megfogni, sem megtapogatni nem tudja, azaz ez a tér számára képzetes, *virtuális*. Abban a pillanatban azonban, mikor a művész térbeli alkotásáról ugyancsak a fizikai térben, egy *kétdimenziós* felületen kíván »beszámolni« – azaz rajzot, grafikát, intenzitásmintát akar készíteni róla –, azon dilemma elé kerül, hogy miképpen »kódolja« a kétdimenziós felületen a háromdimenziós fizikai világot leíró, jelmintát hordozó fény »mélységi« (távlati) információtartalmát mint »időhöz« kötött geometriai mennyiséget”. A pincetokpalackokról készült rajzok esetében Pattantyús keresi a tér síkban történő transzponálásának lehetőségét. Hasonló ez a földtani térképekhez, ahol vonallal ábrázolják a domborzatot, a magasságokat, mélységeket, a lehető legminimálisabbra redukálva a képi kifejezőmódot. A „tériség” érzetének továbbgondolt és rendkívül érdekes megoldásai Pattantyús azon üvegei, ahol a papírról a harmadik dimenzióba kilépő poharak szinte megszólítják az embert. Murális munkáiban is megjelenik ez a fajta attitűd: hajlított üvegek közé régi palackokat rejt. Színes, ólmozott díszüvegein megfigyelhetők a finom színharmóniák, a geometrikus ábrázolásmód mellett mesebeli elemek, egyetemes jelek is feltűnnek, bizonyítván, hogy az üveg páratlanul sokféle kifejezőmódra ad lehetőséget.

A kézműves jelleget hordozó alkotások mellett az iparművészetit is megtaláljuk Pattantyús Gergő munkáiban. Az iparművész oldaláról kevésbé ismert festőművész, Rippl-Rónai József által gróf Andrássy Tivadar számára tervezett ebédlőhöz tartozó üvegekészletet Pattantyús fejezte be; Rippl-Rónai „csak” utalásokkal szolgált a rajzok mellé, így egészen komoly feladat volt az elkészítésük. A tulipánszerűen hajladozó, légies kelyhek, poharak, kancsók, a Bordeaux Carafe letisztult formavilágról tanúskodnak.

„Az anyaghoz, a tárgyi világhoz való viszonyulásunk kifejezi magához az élethez való viszonyunkat is.” Ugyanakkor az anyaggal való „munkálkodás” kihat a gondolkodásunkra. Pattantyús Gergő minden egyes alkotásában érződik az üveg iránt érzett szeretet és tisztelet, egyfajta „odafigyelő attitűd” és nemes anyagkezelés. Legyen szó akár paraszti üvegekről, studio art munkákról vagy murális alkotásokról, mindegyiken áttűnik az, ami ennek a fajta üvegnek a megmunkálásához elengedhetetlenül szükséges: „egy törvény van, sohasem szabad sietni, nem számít meddig tart az elkészítése”. Pattantyús Gergő mindig figyel, és sohasem siet.

DOHNAL SZONJA (1981) a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum művészettörténész muzeológusa 2010 óta. Kiállításrendező, művészeti író.